

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧІ ПОХОДИ ПО ВІЛЬНЯНСЬКОМУ РАЙОНУ

І. ЗАГАЛЬНОГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ

Вільнянський район розташований у північній частині Запорізької області. Межує з Новомиkolaївським, Оріхівським та Запорізьким районами Запорізької області та Синельниківським районом Дніпропетровської області. По західній його межі протікає річка Дніпро, його ліві притоки – Вільнянка та Мокра Московка. Сучасна назва за районом закріпилася в 1966 році (в 1924-1935 рр. район називався Софіївським, в 1935-1939 рр. – Красноармійським, а в 1939-1966 рр. – Червоноармійським).

Площа району становить 28 тис. кв. км.

Сучасні межі встановлені Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 січня 1965 р.

Кількість населення на 01.01.2007 р. становить 49 тис. чоловік.

Населених пунктів – 107.

Адміністративний поділ - територія поділена на 19 сільських, 1 селищну і міську ради.

Прапор і герб району.

Район має свій прапор, герб, які прийняті були до 80-річчя району. Автором герба та прапора став викладач Вільнянської дитячої художньої школи, народний майстер декоративно-прикладної творчості Макарчук Адам Антонович. Про район та місто складено вірші та написано пісні самодіяльними поетами та композиторами району.

Історія.

До Великої Жовтневої Соціалістичної революції землі нашого району входили до складу Олександрійського повіту Катеринославської губернії. 7 березня 1923 р. Постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету № 308 п. 7 утворений Михайло-Лукашівський район з Андріївською, Новогупалівською, Михайло-Лукашівською, Петро-Свистунівською волостями. 10 грудня 1924 р. центр було переміщено в с. Софіївка і район став називатися Софіївським. З 1935 по 1939 роки район називався Красноармійським, з 1939 – Червоноармійським, а з 1966 – Вільнянським.

Рельєф.

Поверхня району носить характер хвилястої рівнини. В межах сіл Микільського, Уральського, Петро-Михайлівки, Кам'яного, Купріянівки тягнуться балки та незначні яри. Вони порушують рівнинність поверхні і в окремих місцях піднімаються в усіх напрямках у вигляді великих хвиль. Більшість балок мають нахил в бік басейну ріки Дніпра; раніше, до замулення, вони були його притоками.

Територія району знаходиться в південній частині Придніпровської низовини. Висота поверхні низинної рівнини в межах району в основному від 100 до 200 м, в долині р. Дніпро вона знижується до 50 м. Рельєф району в цілому сприятливий для будівництва залізниць та автомагістралей, а також для розвитку сільського господарства.

Клімат.

Клімат Вільнянського району має помірно континентальний характер. Середньорічна кількість опадів 400—500 мм. Відносна вологість повітря коливається від 41% влітку до 60-90% взимку. Можливі суховії. Середньорічна температура повітря + 9,3 °С, максимальна + 40,1 °С, мінімальна — 33,4 °С. Влітку середня температура складає +21 °С, максимальна + 40,1 °С (в липні). Взимку середня температура складає -2,6 °С, мінімальна — 33,4 °С (в січні).

Зручне географічне положення, м'який клімат і природне багатство краю створили тут сприятливі умови для життя людини. І хоч протягом тисячоліть клімат змінювався, територія району залишалася придатною для проживання.

Гідрологія.

У Вільнянському районі є річки, водойми, водосховище.

- Річки: Вільнянка - 19,6 км, Дніпро - 43 км, Мокра Московка - 12 км, Плоска Осокорівка - 25 км, Солонка - 13 км. Ширина річок коливається від 3-5 м до 50 м, переважна глибина малих річок 2-5м, швидкість течії від 0,1 до 0,3 м/сек. Води в річках слабо мінералізовані та відносяться до рівнинного типу з переважним сніговим поповненням.

- Водойми — ставки, яких Вільнянський район налічує 126.
- Миролубівське водосховище — 2,11 млн.куб.м (басейн ріки Солонки).

Корисні копалини.

Серед корисних копалин території району слід назвати граніт біля с. Кам'яне, буре вугілля і каолінову глину неподалік с. Тернівка, гнейси і кар'єрні піски біля с. Купріянівка, а також гончарні глини і вапняки.

Ґрунти.

На території району в північній частині — звичайний чорнозем з кількістю гумусу 2,5-3%, на південь він переходить в темно-каштанові ґрунти. Багатородючі ґрунти — справжнє багатство нашого краю.

Рослинний і тваринний світ.

Рослинний світ переважно трав'яний, тваринний світ характерний для степової зони (гризуни, птахи).

Господарство.

В процесі реформування аграрного сектору створилася багатоукладна система господарювання. Основу сільського господарства складає вирощування зернових і технічних культур. До складу промислового комплексу входять три основні галузі: машинобудування, виробництво будівельних матеріалів та хімічна.

II. КРАЄЗНАВЧА ЦІННІСТЬ РАЙОНУ

Історичні і пам'ятні місця Вільнянського району.

Вільнянський край багатий на пам'ятні і історичні місця. Пам'ятники сивої давнини, періоду Великої Вітчизняної війни, сьогодення привертають увагу своєю значущістю, величністю, відіграють важливу роль в процесі патріотичного виховання.

Чудові пам'ятники природи – балка Балчанська та балка Розсохувата – розташовані неподалік Дніпра біля с. Петро-Свистунове Дніпровської сільської ради, балка Лишня, балка із затокою Вербові та – Льовшинська затока розташовані також неподалік Дніпра біля с. Андріївка, Михайлівка та Вільноандріївка.

Багато пам'ятних знаків і історичних місць розповідають про події, пов'язані з періодом Великої Вітчизняної війни. У Вільнянському районі 48 братських могил часів Великої Вітчизняної війни, 2 братські могили часів громадянської війни, 16 пам'ятних знаків, присвячених історичним особистостям і подіям.

Серед них – Меморіал Слави у районному центрі. Тут поховано 773 радянських воїнів, в тому числі - Герой Радянського Союзу Я.В.Бочаров. Пам'ятник на честь подвигу Я.В.Бочарова – протитанкова гармата – розміщений біля районного краєзнавчого музею. На західній околиці міста – пам'ятник на честь героїчного рейду 25-го танкового корпусу – танк Т-34.

В братській могилі с. Тернівка покоїться прах Героя Радянського Союзу П.С.Зачиняєва. На території Меморіального комплексу в с. Гнаровське похована Герой Радянського Союзу В.О.Гнаровська. В с. Петро-Свистунове Дніпровської сільради розташований пам'ятний знак на честь форсування р. Дніпро військами 12-ї армії.

Братські могили

Михайлівська братська могила. Розбивши німецько-фашистські війська на Курській дузі та в середній течії Дону, Радянська Армія почала визволення лівобережної України і до кінця вересня 1943 року на широкому фронті вийшла до Дніпра. Перед бійцями Південно-Західного фронту знаходилось місто Запоріжжя, для захисту якого ворожі війська побудували дві захисні межі, причому зовнішня проходила через село Михайлівка, де готувалась до штурму обласного центру 60 гвардійська стрілкова дивізія 12 армії.

12 жовтня 1943 року після завятих боїв село було визволено від загарбників. 257 радянських бійців з 180 гвардійського стрілецького полку загинули у цих боях.

Вони були захоронені в братській могилі. У 1948 році на ній був споруджений цеглинний обеліск, в 1956 році встановлена скульптурна група на постаменті.

У 1985 році проведена часткова реконструкція пам'ятника на братській могилі радянських воїнів.

У 1996 році, за 200м від братської могили встановили пам'ятний знак, який представляє собою бюст Героя Радянського Союзу Слободчикова Олексія Терентійовича.

Слободчиков Олексій Терентійович (1922-1944), майор, українець, член КПРС з 1943 року, в 1941 році закінчив Одеське піхотне училище. В діючій армії з вересня 1941 року.

Командир батальйону 1 гвардійського стрілецького полку 2 гвардійської стрілецької дивізії 56 армії Північно-Кавказького фронту. Відмітився в Керчинсько-Ельтигенській операції. В

умовах штормової погоди, сильного вітру, дождю та хвилювань проливу, ніччю переправився в складі батальйону, захватив Керченський берег, заволодів населеним пунктом Бакси, заподіяв ворогу великих втрат, забезпечив переправу головних сил дивізії.

Загинув 8 травня 1944 року під час штурму Чапун-гори в м.Севастополь. 17 листопада 1943 року Указом Президіума Верховної Ради СРСР присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Похоронений в м.Севастополь.

Вільноандріївська братська могила. Війська 12-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта О.І. Данилова, розвиваючи наступ на Запорізьке напрямлення, до кінця вересня 1943 року вийшли до р.Дніпро. Фашисти чинили невпинний опір, всіма силами утримуючи Запоріжжя – важливий адміністративно-промисловий центр півдня України.

Ведучи тяжкі наступальні бої та рухаючись вздовж лівого берегу Дніпра, 11 жовтня 1943 року бійці 203 стрілкової дивізії 12-ї армії визволили село Вільноандріївку – сильний опірний пункт ворога, що прикривав підступи до дніпровських переправ біля греблі ДніпроГЕС.

Бійці 203 стрілецької дивізії (173 чоловіка), що загинули під час звільнення села від німецько-фашистських загарбників, були поховані в братській могилі. В 1946 році на ній був споруджений цегляний обеліск висотою 2,3м.

В 1979 році братська могила з громадського цвинтаря була перенесена до будівлі контори підгоспу «Вільноандріївка». На могилі встановлений гранітний обеліск трапецивидної форми.

Соколівська братська могила. Війська 12-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта О.І.Данилова наприкінці вересня 1943 року на ділянці хутір Губинський – Круглик вийшли до Дніпра та почали наступ у південному напрямку, вздовж берегу, щоб разом із 8-ю гвардійською армією заволодіти м.Запоріжжя. На цій межі бої носили дуже жорсткий характер та продовжувались всю першу половину жовтня.

10 жовтня 1943 року після 40-хвилинної артилерійської підготовки з'єднання армії атакували супротивника та увірвались у його окопи. В окремих місцях наша піхота вела рукопашні бої. Особливо сильною було контратака німців в середині дня на підрозділі 333 та 244 дивізій. До полку піхоти гітлерівців при підтримці 10 танків та авіації намагались зупинити наступ наших військ. Сильним вогнем ворожа піхота була відсічена від танків. Батарея 45мм-х гармат на західній

околиці села Шевченкове підпалила три фашистських танки, ті, що залишились, повернули назад. В цьому бою відмітився орудійний розрахунок старшого сержанту Сокола О.М., що підбив 2 танки.

10 жовтня с.Шевченкове (тепер вже с.Соколівка) було звільнено від німецьких окупантів. 874 радянських воїнів, загинувших в цих боях, захоронені в с.Соколівка в братській могилі. На ній у 1947 році був встановлений цегляний обеліск, а в 1975 році – обеліск із граніту.

У 1991 році проведена часткова реконструкція братської могили, а в 2005 проведено доповнення прізвищ загиблих воїнів на гранітних плитах братської могили: було нанесено, після документального підтвердження, 8 прізвищ радянських воїнів, які раніше вважалися невідомими.

Петро-Михайлівська братська могила. Війська Південно-Західного фронту

під командуванням генерала Малиновського Р.Я., розгромивши німецькі війська в середній течії Дону, розвивали успішний наступ по визволенню лівобережної України і до кінця 1943 року вийшли до річки Дніпро, визволивши багато населених пунктів.

23 вересня 1943 року 333 стрілецька дивізія 12-ї армії під командуванням генерала Голоско А.М. визволила с.Петро-

Михайлівка від німецько-фашистських загарбників. Розташоване на височині, воно було важливим опорним пунктом в обороні ворога й бої носили тут особливо жорсткий та наполегливий характер.

445 радянських воїнів героїчно загинули під час визволення села. Вони були поховані в братській могилі. В 1947 році на ній був встановлений цегляний обеліск, в 1968 році споруджений пам'ятник. Вони взяті із старих братських могил цього ж села. Братська могила розташована у парку біля контори радгоспу «Петро-Михайлівський» на насипному кургані (12 x 12 x 0,8м).

До братської могили веде стежка, викладена залізобетонними плитами без огорожі. Пам'ятник реконструйований у 1978 році.

Гнаровська братська могила. Війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала Малиновського Р.Я., розгромивши німецькі війська північніше Донбасу, почали бої за повне визволення України. З кінця вересня 1943 року почалась гігантська битва за Дніпро. Цей важливий водний рубіж гітлерівці розглядали як недоступну фортецю, що складає основну частину так званого «східного валу», спираючись на який, вони сподівались утримати в своїх руках Правобережну Україну.

Але наступ радянських військ розвивався все більш швидкими темпами. Вже у другій половині вересня війська фронту вийшли на близькі підступи до Запоріжжя. Біля села Вербове їх зустрів потужний зустрічний вогонь. 23 вересня 1943 року 244 стрілецька

дивізія, відбивши багаточислені атаки фашистів, висвободила село від ворога. Особливо відмітилась у боях санінструктор 907 стрілецького полку Валерія Осипівна Гнаровська, підірвавши німецький танк.

189 радянських воїна загинуло при визволенні села. Вони захоронені в братській могилі, на якій був установлений цегляний обеліск, який в 1949 році був замінений стлою. В 1975 році братська могила та могила В.О. Гнаровської об'єднані в один комплекс. В 1980-1982 рр. Меморіальний комплекс реконструйований.

Новотроїцька братська могила. Війська Південно-Західного фронту під

командуванням генерала Малиновського Р.Я. під кінець вересня 1943 року, розвиваючи наступ в Запорізькому напрямленні, вийшли до Дніпра. Бої за цю найважливішу водну перепону носили жорстокий характер. Більшість населених пунктів та важливі для оборони висоти переходили із рук до рук по 2-3 рази.

21 вересня 1943 року бійці 60 гвардійської стрілецької дивізії, виконуючи бойову задачу, визволили від німецько-фашистських загарбників с.Новотроїцьке. 415 радянських бійця загинули в цих боях. Вони поховані в братській могилі.

Відмітився в цих боях гвардії капітан Грузинов Михайло Данилович, який особистим прикладом, під проливним кулеметним вогнем, підіймав солдат в атаку.

За час окупації 43 мешканці села було угнано до фашистської Німеччини, 5 бійців винищувального батальйону були жорстоко замучені німецькими окупантами та розстріляні в балці на околиці села. В 1961 році на братській могилі була встановлена скульптура радянського воїна.

Петро-Свистуновська братська могила. Наприкінці вересня 1943 року

війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала Малиновського Р.Я. вийшли на широкому фронті від Запоріжжя до Дніпропетровська до Дніпра. Не чекаючи підходу армійських переправних засобів, вони після інженерної розвідки підійшли до форсування річки. В хід пустили плоти, рибацькі човни та плавзасоби стрілецьких дивізій. В ніч з 26 на 27 вересня 1943 року почав форсування річки 27-й спецбатальйон

333 стрілецької дивізії в районі села Петро-Свистуново – хутір Губенський. Місце форсування та бойові порядки військ прикривав остів Дубовий, що заріс густими вербами та очеретом. Ширина Дніпра перевищувала тут 2км, а глибина 2-8м.

При висадці на правий берег десанту, супротивник помітив наші підрозділи та відкрив сильний вогонь. 752

воїни, що загинули при форсуванні та в бою за плацдарм правого берега, були поховані в братській могилі в с.Петро-Свистуново. В 1946 році на ній був встановлений обеліск, а в 1963 році – скульптура воїна. На честь подвигу радянських воїнів, їх відваги, мужності та героїзму, проявлених при форсуванні р.Дніпро на рубіжі форсування в 1978 році споруджено пам'ятник.

Яковлевська братська могила. У вересні 1943 року війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала Малиновського Р.Я. підійшли до кордонів Запорізької області. З

лейтенанта авіації Судца В.А.

21 вересня 1943 року с.Яковлеве було визволено від німецько-фашистських загарбників. 105 воїнів, загинувших в цих боях, поховані в братській могилі. В 1946 році на могилі був споруджений цегляний обеліск, а в 1957 році він був замінений на гранітний.

Кам'янська братська могила. Визволяючи лівобережну Україну, з'єднання 3-ї гвардійської армії під

командуванням генерал-лейтенанта Лелюшенко Д.Д. до кінця вересня 1943 року вийшли до ворожнечого оборонного рубіжу на дальних підступах до Запоріжжя.

22 вересня після завятих боїв воїни під командуванням генерал-майора Карамішева Г.П. оволоділи селищем Кам'яне, Янцівським гранітним кар'єром та почали підготовку до штурму Запоріжжя.

76 воїнів-гвардійців пали смертю героїв, визволяючи від німецько-фашистських окупантів селище Кам'яне. Особливо відмітився в боях офіцер-артилерист М.О. Волошин. Продершись із групою розвідників у ворожий тил, він наніс на карту розташування вогневих точок ворога, а до світанку, повертаючись із розвідки, група потрапила у засідку. Лейтенант Волошин Микола Олексійович передав

карту із розвідковими даними розвідникам, а сам залишився прикривати їх відступ. В цьому бою він і загинув. Його поховали у сусідньому селі Наталівка Запорізького району.

Воїни, що загинули при визволенні с.Кам'яне, були поховані в братській могилі на березі става. На могилі був встановлений дерев'яний обеліск, а в 1964 році –

залізобетонна скульптура воїна, яка в 1970-х рр. була замінена на інший пам'ятник. Ще один пам'ятний знак розташований на території Янцівського гранітного кар'єру.

Бекерівська братська могила. На кінець вересня 1943 року німецько-

фашистські війська під ударами Радянської Армії відійшли до зовнішнього оборонного рубежа міста Запоріжжя, який проходив через населенні пункти: Георгіївське, Дружелюбівка, Кам'яне, Наталівка, ст.Кирпотино. Село Бекерово знаходилось в 1-2км перед цим рубіжем, сильно насиченим вогневими точками,

дзотами, інженерно-вибуховими огороженнями та протитанковим рвом. Бої на цій ділянці фронту носили затяжний та завзятий характер.

22 вересня 1943 року 1057 стрілецький полк 297 стрілецької дивізії з боєм визволили село Бекерово. 171 радянський воїн загинув у боях при визволенні села. Вони були поховані в братській могилі.

В 1961 році каменотеси Янцівського гранітного кар'єру виготовили та встановили на ній пам'ятник.

Московська братська могила. Війська 3-ї гвардійської армії під

командуванням гвардії генерал-лейтенанта Д.Д. Лелюшенко, розвиваючи наступ в Запорізькому напрямку, до кінця вересня 1943 року вийшли на підступи поблизу м.Запоріжжя. Вранці 21 вересня воїни 464 стрілецького полку 78 стрілецької дивізії визволили село Московка.

154 радянських воїна загинули у боях при визволенні села. Вони були поховані в братській могилі.

В 1947 році на ній був встановлений цегляний обеліск, а в 1963 році – скульптурний пам'ятник.

Воїни-односельчани билися на всіх фронтах Великої Вітчизняної війни. 144 з них нагороджені бойовими орденами та медалями. 76 чоловік воїнів-односельчан пали смертю хоробрих в боях за Батьківщину. Односельчани на братській могилі встановили меморіальну дошку із прізвищами загиблих.

Пам'ятки природи

Острів Таволжан. Проти села Августинівки - Смольщі простягся посеред Дніпра великий і значний острів Таволжаний. На різних планах Дніпра й у різних

мемуаристів та дослідників його звуть по-різному: Таволжаний, Вільшаний, Таволшанський, Таваджанський, Тавольжанской, Таволжанка, у місцевих селян - Тівільжан. На цьому острові переважає лісова рослина таволга, тому правильніше буде назва острова Таволжаний.

Також по-різному визначають і величину цього острова. Найменша величина показана у Боплана: 1 верства і 166 саж. довжини. Але треба тільки пройти вдовж цього острова, не виміряючи його, щоб зразу вбачити, що Боплан і не міряв його і, видимо, не ходив по ньому. В інших довжина острова 2 - 4 верстви, ширина од 100 саж. до 1 верстви. Якщо взяти середній вимір, то можна сказати, що Таволжаний острів має понад 3 верстви довжини і од 100 саж. до 1 верстви в різних місцях ширини. Площу землі Таволжаного острова теж показують по-різному: в одних 221 дес. 1920 кв. саж., в інших - 322 дес. Висота, при літньому горизонті води, на північній половині острова приблизно 200 ф., на південній, нижче балки Довгої, приблизно 120 ф.

Грунт острова – піскуватий чорнозем. І по згадках стародавніх дідів, і по пеньках зрубаних дерев видно, що на Таволжаному острові був колись великий ліс з усякою звіриною: там росли - дуб, клен, в'яз, дикі груші, глід, а по спадах рясно кущилась таволга. Ті ж таки стародавні діди розповідають, що запорізькі козаки користувались таволгою, яка росла на острові, як лікарською рослиною: вони робили з молодих пагінців таволги віджимки і тим лікували своїх бігових коней від

затримки сечі, чим вони часто боліли. З трав'яних рослин на Таволжаному острові можна бачити сирітки, крокуси, хохлатки, проліски, фіалки, ірис, дрібноцвіт, тюльпани, сон-траву, барвінок і особливо багато так званої трави Кузьмича. (Це теж рядки з книги Д. Яворницького.)

Сучасний острів зовсім не такий. Він набагато менший через підняття рівня води після побудови ГЕС. 25 вересня 1984 року проголошений ландшафтним заказником місцевого значення. Його площа 31га. Охороняються чагарникові, справжні та петрофітні степи, рідкісні для України осикові гаї, колонії водоплавних водоболотних птахів.

Балка Балчанська – балка, що розташована в самій північно-західній частині Вільнянського району, біля села Орловське. Її гирло за 2км на схід від сучасного

аміакопроводу через р.Дніпро. До гирла напрям балки на північний захід, довжиною 2км. Глибока балка на лівому березі Дніпра з відгалуженнями та з ділянкою байрачного лісу, схили якої вкриті ковилою та іншими червонокнижними рослинами. З 1963 року це ботанічна пам'ятка міського, а з 1975 - загальнодержавного значення. Її площа складає 28га. Назва походить від прізвища козака другої половини 18 ст. Балчана. Інша її назва – Кляуза – також відантропонімічна – це перекручене прізвище Клаус. Вперше згадується як байрак Балчанський з 1779 року.

Балка Росохувата (Росоховата) – ботанічна пам'ятка республіканського значення з 1975 року, що розташована на північ від села Ясинувате Вільнянського

району на лівому березі р.Дніпро. Її площа 27га. Глибока балка з пологими схилами та відгалуженнями, в деяких місцях поросла дубовим лісом. Верхня частина схилів вкрита степовою рослинністю з типовими та рідкісними видами (астрагал мохнатоквітковий, цимбохазма дніпровська). Слово розсоха означає «розгалуження». Вперше згадується з 1779 року.

Варварівська балка – балка на лівому березі р.Дніпро. Її гирло знаходиться за 1км на північний схід від сучасного аміакопроводу через р.Дніпро. До гирла напрям на північний захід. Довжина близько 1км. Старе гирло затоплене Дніпровським водосховищем на протязі 0,3 км. Назва походить від назви села, яке знаходилося біля балки (зруйноване в 1960-і рр. із-за будівництва аміакопроводу). Раніше мала назву Будилівська, за назвою порога, який був за 0,3км вище гирла балки. Згадується як Будилівська балка з 1779 року.

Балка Таволжанська – балка на лівому березі р.Дніпро. Гирло її знаходиться напроти залишків о.Таволжанського, за 1,5км на південний схід від с.Перун. До гирла напрям балки на північний захід від західних околиць села Петро-Михайлівка.

Цілинна балка, вкрита штучним лісом з віковими дубами. Її довжина балки 10км, її площа 5га. Балка, як і однойменний острів, була відома з 16 ст. завдяки татарському перевозу й козацьким залогами біля нього. Біля балки в другій половині 18 ст. було кілька козацьких зимівників і рибальських

кошів. В минулому була річкою. Названа за назвою острова Таволжанського. Таволга – колючий кущ, якого було багато на острові. Наприкінці 18 ст. земля стала власністю курського губернатора, поміщика Петра Свистунова. Звідси й інша назва балки – Свистунівський Яр. Після будівництва ДніпроГЕСу та Дніпровського водосховища, гирло балки затоплене на протязі 0,5км і перетворилось у Таволжанську затоку. Згадується з 1697 року, як балка Таволжаная.

Балка Лишня – балка на лівому березі р.Дніпро. Сучасне гирло знаходиться між с.Андріївкою та с.Круглик. До гирла напрям балки йде на південний захід, проходить вздовж с.Запорізького. Довжина 10км. У балці у 18 ст. були козацькі зимівники. У зв'язку зі створенням ДніпроГЕСу та Дніпровського водосховища гирло балки на протязі 0,6км було затоплено, а її пониззя перетворилось у затоку. Назва походить від назви Лишнього порогу, який був біля гирла балки до появи водосховища. Вперше згадується, як балка Личная з 1786 року.

Балка Вербова – раніше річка, тепер балка з кількома ставками у Вільнянському районі на лівому березі р.Дніпро, права притока р.Вільнянка. Гирло знаходиться в 0,4км на північ від північно-західної околиці с.Михайлівка. Від витоків напрям на захід, південний захід. Проходить біля с.Георгіївське, с.Гнаровське, с.Новотроїцьке, с.Грізне і через

с.Новогупалівку. Довжина 21км. В 1987 році була проголошена ботанічним заказником місцевого значення (площа 10га). Назва походить від великої кількості верб у минулому на річці та зараз в балці, яка добре зволожена. Вперше згадується, як Вербова з 1861 року.

Балка Нечаєвська – або Лозувата – балка на лівому березі р.Мокра Московка. Гирло балки знаходиться за 0,5км від сучасного с.Троянди. До гирла напрям балки на північний захід від с.Благовіщенського. Довжина 5 км. Походження назв два. Береги балки заростали лозою, тому й назва її Лозувата. Інша назва за прізвищем. Серед жителів навколишніх сіл відома як Омелькова. Омельян був головою сільради. Після війни 1941-1945 рр., під час голода робив доноси та слідкував за селянами. Його вбили жителі с.Благовіщенки в балці, труп присипали землею, а його протез залишили на поверхні. Вперше балка згадується як Лозоватий овраг з 1787 року.

Річка Вільнянка – ліва притока р.Дніпро. Гирло знаходиться біля с. Вільноандріївка. До гирла напрям йде на захід. Витоки біля с.Зеленого. Довжина 30км, площа басейну 262 кв.км. По берегам річки розташувалось і є кілька населених пунктів: Михайлівка, Дерезівка, Гарасівка, Новоселівка, Зелене, в т.ч. й таких, назва яких пов'язана з назвою річки – Вільноандріївка, Вільногрушевське, Вільнокур'янівське, Вільнянка. Назва річки походить від назви пороу Вільного, який знаходився за 2 км на південь від її гирла. Після спорудження греблі ДніпроГЕСу гирло річки разом із лівим берегом затоплено на протязі 1км, а в її низів'ях з'явилась однойменна затока довжиною 4 км. Згадується вперше як річка Вольная з 1697 року.

Річка Мокра Московка – ліва притока р.Дніпро, що бере початок за 4км на захід від с.Трудооленівка (Оріхівського району) та впадає в р.Дніпро в м. Запоріжжя напроти о.Хортиця в районі переправи Кічкас. Від витоків напрям річки на північний захід, північ, захід і південний захід. Довжина 62км, площа басейну 457 кв.км.. Долина трапецевидна, розчленована. Її ширина до 3км, глибина до 50м. Заплава подекуди заболочена, пересічна ширина 300м. Річище звивисте, завширшки до 5м, на окремих ділянках замулене. В гирлі цієї річки в 1770 році виник Олександрівськ на місті однієї з фортець Дніпровської укріпленої лінії. Річка відігравала важливу роль у заселенні земель району. На її березі з'явилися одні з перших населених пунктів – Протопоповка, Михайлівка. По березі річки розташовані селп Московка, Микільське, Кировське Бекарівка, Купріянівка. Назва етонімічного походження. Очевидно, назва виникла під час походів московських загонів стрільців по Дніпру на Крим у 1556 році під керівництвом Михайла Ржевського та у 1559 році під керівництвом Данила Адишева. Разом з ними діяв загін уславленого князя Дмитра Вишневецького. Вперше згадується як Московка з 1594 року. Існує ще й Суха Московка, але на відміну від неї Мокра Московка більш повноводна.

Аміакопровід Тольятті – Одеса проходить через річку Дніпро по мосту, який збудували в 1979 році спеціально для прокладання труби. Міст тримається лише на двох опорах, які знаходяться по обидва берега річки. Опори закріплені в граніті. В цьому місці найвужча частина Дніпровського водосховища. Тут починався поріг Будилівський.

Археологічні пам'ятки

На території району 143 пам'ятки археології - кургани і курганні могильники. Найбільша кількість пам'яток археології зосереджена на землях Антонівської, Купріянівської, Михайло-Лукашівської, Павлівської сільських рад.

Поблизу с. Петро-Свистунове біля скелі Орел виявлено стоянку первісних людей, які проживали 40 тис. років тому. Біля с. Улянівка виявлено 2 поселення періоду пізньої бронзи (кінець II – початок I тисячоліття до н. е.). До пам'яток залізної доби (I тис. до н.е.) належать численні кургани, з яких найбільші мають свої назви: Петрашевська Висота біля с. Михайло-Лукашеве, Тарасова могила поблизу с. Миролубівка.

Культурні пам'ятки

Вільнянський районний краєзнавчий музей зберігає предмети історії рідного краю від давніх часів до сьогодення. Музейна колекція нараховує понад 700 експонатів основного фонду. Тут є 7 експозиційних залів – Заселення краю, Початку ХХ ст., Революційних подій 1917-1920рр., Зал 1920-1930рр., Галерея Слави, Зал Великої Вітчизняної війни, Зал Сучасності. Крім екскурсійної діяльності, музей проводить науково-популяризаторську роботу, організовує масові заходи, систематично влаштовує виставки.

Інші музеї району. На державному обліку перебуває 8 музеїв на громадських засадах.

Музей в с. Гнаровському розповідає про подвиг Героя Радянського Союзу Валерії Гнаровської. В с. Дніпровка – меморіальний музей нашого земляка І.С.Паторжинського, народного артиста СРСР. Музей Вільнянської гімназії «Світоч» розповідає про історію освіти нашого району. Цікаві історичні матеріали зібрані в Михайлівському, Михайло-Лукашівському, Привільненському музеях на громадських засадах.

Пам'ятки архітектури

Як пам'ятки архітектури привертають увагу православні храми – це Іллінська церква в с. Тернівка і Свято-Володимирський храм в м. Вільнянську.

Культурно-освітні заклади

У районі працює 20 сільських будинків культури та районне об'єднання культури та дозвілля, 18 сільських бібліотек, дві бібліотеки для дорослих та дітей у місті. Чотири школи естетичного виховання, 20 загальноосвітніх шкіл, серед яких дві гімназії, вище професійне училище.

Персоналії

Вільнянський район славиться своїми земляками, серед яких:

В Гасанівці жив в передвоєнні роки Герой Радянського Союзу Авраменко Василь Максимович (1913—1972).

Хом'як Катерина Петрівна - актриса театру ім. М. Заньковецької (м. Львів), заслужена артистка України. Нагороджена орденом Княгині Ольги II ст.

Білецький Володимир Стефанович - український вчений в галузі гірництва, громадсько-політичний діяч, доктор технічних наук, професор Донецького національного технічного університету, дійсний член НТШ, дійсний член Академії економічних наук України, член-кореспондент Академії гірничих наук України, редактор аналітично-інформаційного журналу "Схід" Народився у с. Матвіївка, жив і закінчив середню школу в м. Вільнянськ.

В цій місцевості народилися і провели дитинство і юність видатний біолог, академік Кащенко Микола Феофанович (1855-1935) і його брат письменник і історик Кащенко Адріан Феофанович (1858-1921).

В селі Петро-Свистунове народився народний артист СРСР, оперний співак Паторжинський Іван Сергійович (1896-1960).

Серед почесних громадян Вільнянського району є заслужена та шанована людина, яка дуже багато зробила для культурного, духовного, військово-патріотичного виховання дітей та молоді, збереження історичної спадщини району – полковник запасу, ветеран Великої Вітчизняної війни, поет Воробйов Іван Герасимович.

ІІІ. МАРШРУТИ СТУПЕНЕВИХ ПОХОДІВ ПО РАЙОНУ

МАРШРУТ №1:

Ступінь складності – перша.

Нитка маршруту: м.Вільнянськ – с.Гарасівка – с.Михайлівка – с.Гнаровське – с.Новотроїцьке – с.Грозне – с.Новогупалівка.

Маршрут передбачає: відвідання Гарасівського водоспаду, Михайлівського музею імені О.Т. Слободчикова, затоки та цілинної балки Вербової, Гнаровської греблі, Гнаровського музею імені В.О. Гнаровської та братських могил в с.Михайлівка, с.Гнаровське та с.Новотроїцьке.

Строки проведення походу: березень-листопад.

Загальна протяжність активної частини 35 км, що відповідає походу першого ступеня складності.

Тривалість: 3 дні.

Від'їзд з маршруту: із с.Новогупалівка маршрутом №5 «Запоріжжя-Солоне-Вільнянськ» (через села), приблизно через кожні 2 години (свій графік руху).

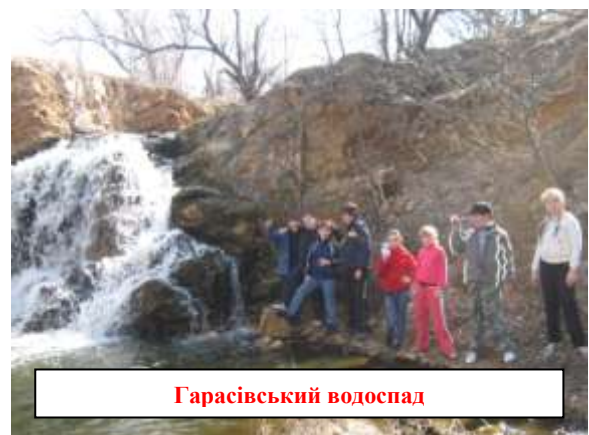
Рекомендований графік руху

Дні	Ділянка маршруту	Протяжність (км)
1	м.Вільнянськ – с.Гарасівка – Гарасівський водоспад – с.Дерезівка – с.Михайлівка	14
2	с.Михайлівка - балка Вербова – с.Георгіївське - Гнаровська гребля – с.Гнаровське	9
3	с.Гнаровське – с.Новотроїцьке – с.Грозне – с.Новогупалівка	12

Карта походу

Фотоархів походу гуртка

Гнаровська гребля

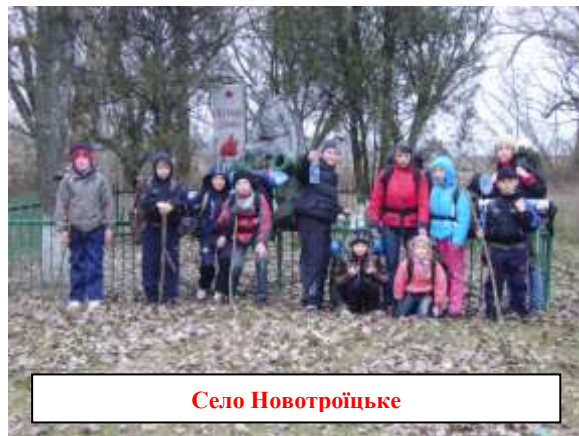
Рух понад р.Вербовою до греблі

Річка Вербова в с.Гнаровське

Меморіал в селі Гнаровське

Село Новотроїцьке

МАРШРУТ №2:

Ступінь складності – перша.

Нитка маршруту: м.Вільнянськ – с.Яковлеве – с.Кам'яне — с.Бекарівка – с.Купріянівка - с.Московка – с.Микільське - с.Купріянівка.

Маршрут передбачає: відвідання Янцівського кам'яного кар'єру, Микільського кам'яного кар'єру та слюдового кар'єру, Московського музею, братських могил в с.Яковлеве, с.Кам'яне, с.Бекарівка, с.Московка, балки Нечаєвської, прохід вздовж річки Мокра Московка.

Строки проведення походу: березень-листопад.

Загальна протяжність активної частини 49 км, що відповідає походу першого ступеня складності.

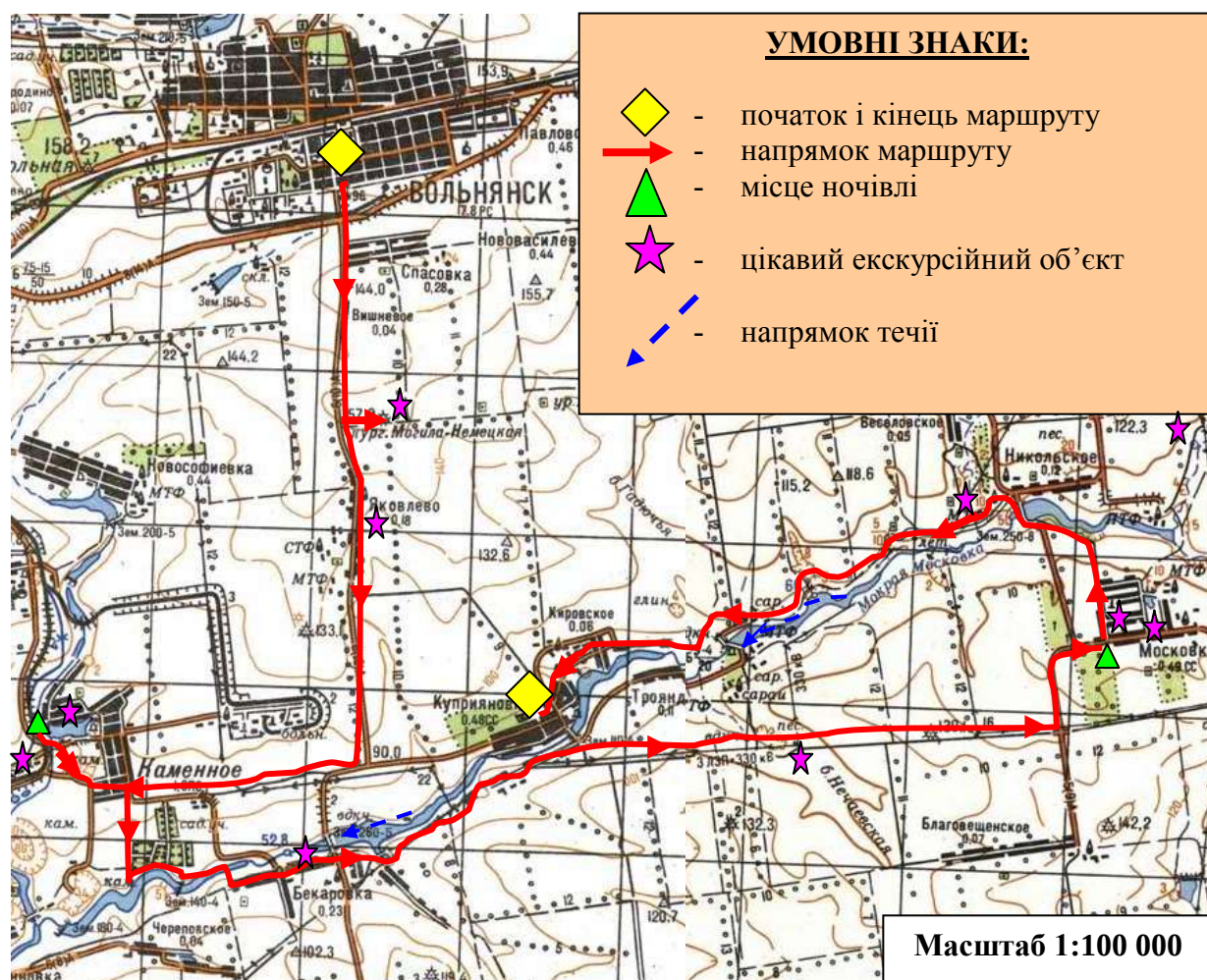
Тривалість: 3 дні.

Від'їзд з маршруту: із с.Купріянівка маршрутом №128 «Запоріжжя-Вільнянськ» (через села), приблизно через кожні 2 години (свій графік руху).

Рекомендований графік руху

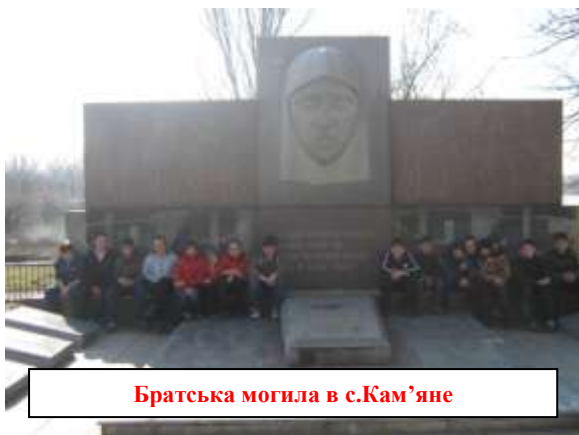
Дні	Ділянка маршруту	Протяжність (км)
1	м.Вільнянськ – с.Яковлеве –с.Кам'яне	16
2	с.Кам'яне – с.Бекарівка – р.Мокра Московка – с.Купріянівка – б.Нечаївська – с.Московка	20
3	с.Московка – с.Микільське – Микільські кар'єри – с.Купріянівка	13

Карта походу

Фотоархів походу гуртка

Братська могила в с.Кам'яне

Пам'ятник загиблим під час Вітчизняної війни на території Янцівського кам'яного кар'єру

Річка Мокра Московка

Купріянівська балка

Братська могила в с.Московка

Кар'єри біля с.Микільське

МАРШРУТ №3:

Ступінь складності – друга.

Нитка маршруту: м. Вільнянськ – Гарасівський водоспад – Вербова затока – с.Михайлівка – с.Вільногрушевське – Льовшинська затока – с.Вільноандріївка – Андріївська затока – с.Андріївка – с.Соколівка – б.Лишня – Михайлівський курган – с.Петро-Михайлівка

Маршрут передбачає: відвідання Гарасівського водоспаду, Вербової затоки, балки Лишньої, прохід вздовж р.Вільнянки до Льовшинської затоки, відвідання Михайлівського музею та братських могил в с.Михайлівка, с.Вільноандріївка, с.Соколівка, с.Петро-Михайлівка, відвідання бойових окопів на висоті 116,7м біля с.Сергіївка.

Строки проведення походу: березень-листопад.

Загальна протяжність активної частини 56 км, що відповідає походу другого ступеня складності.

Тривалість: 4 дні.

Від'їзд з маршруту: із с.Петро-Михайлівка маршрутом №5 «Запоріжжя-Петро-Михайлівка» (через села), приблизно 3 рази на день.

Рекомендований графік руху

Дні	Ділянка маршруту	Протяжність (км)
1	м.Вільнянськ – Гарасівський водоспад – с.Дерезівка – Вербова затока – с.Михайлівка	16
2	с.Михайлівка – с.Вільногрушевське – Льовшинська затока – с.Вільноандріївка	15
3	с.Вільноандріївка – Андріївська затока – с.Андріївка – с.Соколівка	13
4	с.Соколівка – б.Лишня – с.Запорізьке – Михайлівський курган – с.Петро-Михайлівка	12

Фотоархів походу гуртка

Балка Вербова

Річка Вільнянка в с.Михайлівка

Братська могила в с.Михайлівка

Село Вільнокур'янівське

Братська могила в с.Соколовка

Окопи з часів Вітчизняної війни біля с.Соколівка

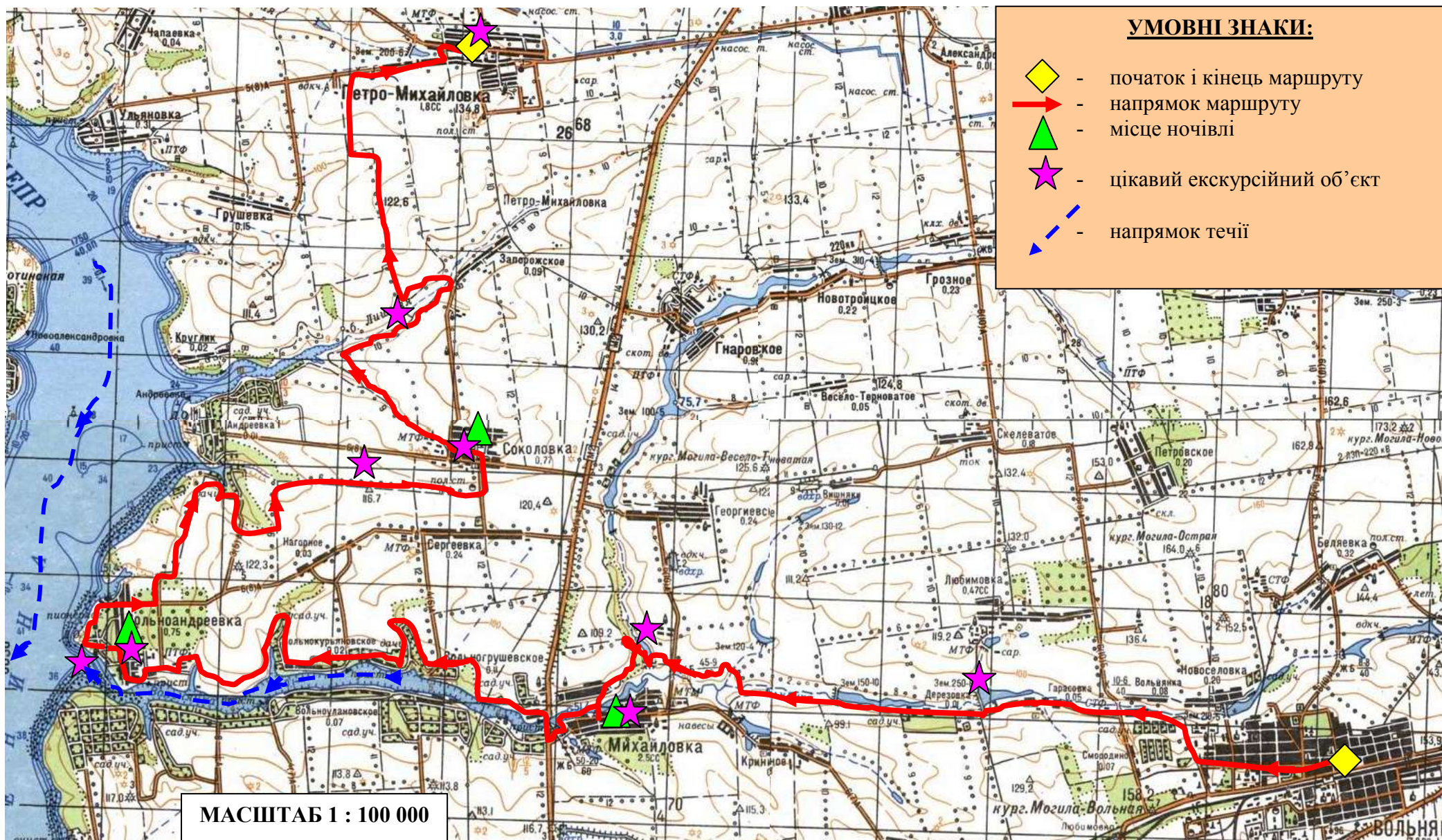

Балка Лишня

Братська могила в с.Петро-Михайлівка

Карта походу

МАРШРУТ №4:

Ступінь складності – третя.

Нитка маршруту: с.Петро-Свистуново – могила Розкопана – б.Розсохувата – б.Балчанська – б. Варварівська – б.Таволжанська – затока Круглик – с.Вільноандріївка – с.Михайлівка – м.Вільнянськ.

Маршрут передбачає: відвідання могили Розкопаної біля с.Ясинувате, балки Розсохуватої, Балчанської, Варварівської, Таволжанської, Улянівської, затоки Круглик, Андріївської та Льовшинської затоки, Гарасівського водоспаду, споглядання на о.Таволжан та аміакопровід Тольяті-Одеса, відвідання братських могил в с.Петро-Свистуново, с.Вільноандріївка, с.Михайлівка, відвідання Михайлівського музею та прохід вздовж р.Вільнянки.

Строки проведення походу: квітень-жовтень.

Загальна протяжність активної частини 79 км, що відповідає походу третього ступеня складності.

Тривалість: 6 днів.

Під'їзд на маршрут: до с.Петро-Свистуново проїзд маршрутною із автовокзалу №1 м.Запоріжжя (за графіком).

Рекомендований графік руху

Дні	Ділянка маршруту	Протяжність (км)
1	с. Петро-Свистуново – б. Орловська	16
2	б. Орловська – б. Улянівська	17
3	б. Улянівська – с. Андріївка	17
4	Днівка	-
5	с. Андріївка – с. Михайлівка	16
6	с. Михайлівка – м. Вільнянськ	13

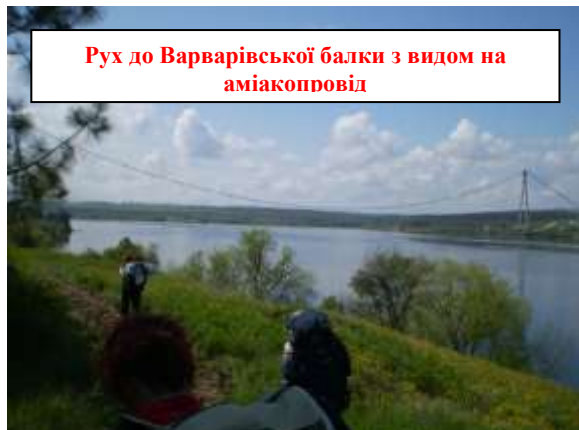
Фотоархів походу гуртка

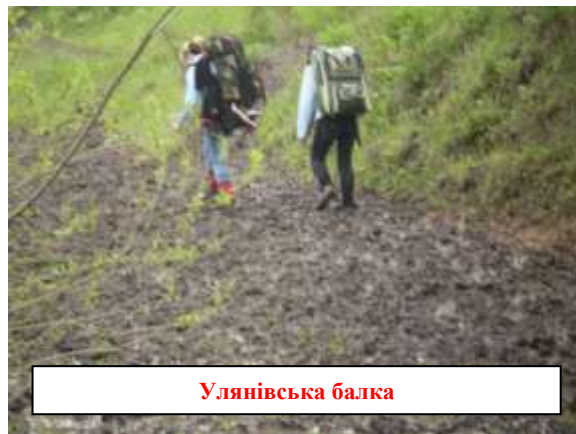
Братська могила в с.ПетроСвистуново

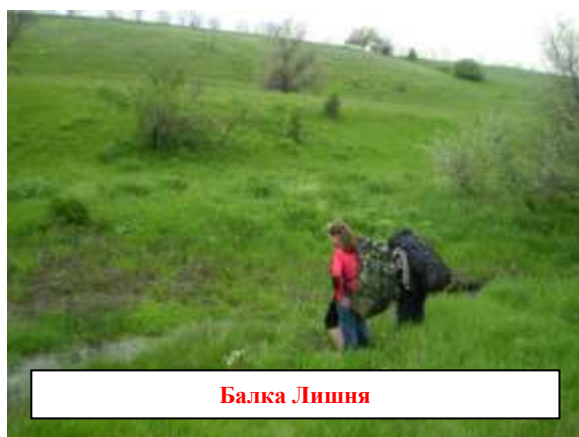
Пам'ятний знак на місці форсування Дніпра в 1943 році в с.ПетроСвистуново

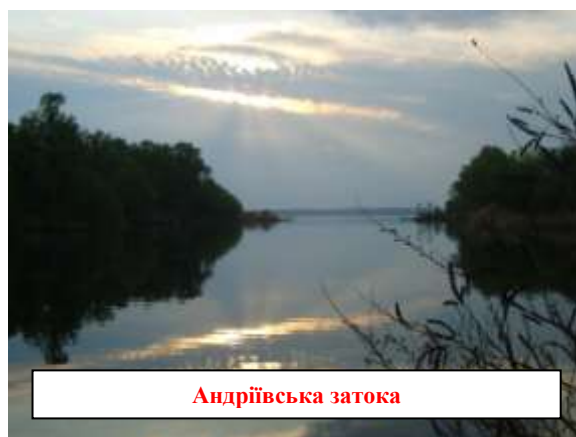
**Рух до Варварівської балки з видом на
аміакопровід**

Улянівська балка

Балка Лишня

Андріївська затока

Вид на Дніпро та с.Андріївка

Братська могила в с.Вільноандріївка

Карта походу

